

<https://doi.org/10.15407/rksu.37.229>

УДК 027.54(477-25)НБУВІР:025.171:091”15/19”-047.37”2020/2024”

Ольга Бодак, кандидат історичних наук,
завідувач відділу кодикології та кодикографії Інституту рукопису,
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-0914-7095,
E-mail: bodak@nbuv.gov.ua

Вікторія Горєва, кандидат історичних наук,
учений секретар, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-1383-7013
E-mail: horeva@nbuv.gov.ua

Любов Дубровіна, член-кореспондент НАН України,
доктор історичних наук, професор,
генеральний директор, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0002-1011-7910
E-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО (2020—2024 рр.): НАПРЯМИ І ЗДОБУТКИ

Метою роботи є розкриття основних напрямів та досягнень у галузі вивчення рукописної спадщини з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, що є всенародним надбанням України і важливим сегментом інформаційного наукового та культурного простору світової гуманітаристики. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості та об'єктивності, а також на застосуванні методів аналізу, синтезу та

Цитування: Бодак О., Горєва В., Дубровіна Л. Сучасні дослідження рукописної спадщини України в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (2020—2024 рр.): напрями і здобутки. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 2 (37). С. 229—247. <https://doi.org/10.15407/rksu.37.229>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

узагальнення, класифікації й систематизації, спеціальних історичних дисциплін. **Наукова новизна.** До наукового обігу залучається нове наукове знання в галузі історії науки й культури України, за допомогою спеціальних історичних дисциплін та теоретичних узагальнень розкривається ресурс джерел рукописної історико-культурної спадщини XVI—XX ст., що зберігаються у фондах Інституту рукопису НБУВ як наукової архівної й бібліотечної установи. **Висновки.** Сьогодні, в умовах російської збройної агресії на території України, важливим науковим напрямом НБУВ, що потребує особливої уваги, є збереження та вивчення рукописної спадщини як важливого сегмента національного історико-культурного надбання. Досліджуються різночасові, різновидові та різномовні рукописні джерела, пам'ятки історії та культури (рукописні книги, актові документи, особові архівні фонди, колекції історичних установ тощо), що залучаються до наукового обігу вперше і складають основу для подальших фундаментальних студій історії, культури, науки й освіти України та європейських країн. За результатами опрацювання фондів Інституту рукопису залучено значні обсяги нової інформації, поглиблено теоретичні засади таких спеціальних історичних дисциплін, як кодикологія, палеографія, археографія, архівістика, джерелознавство, висвітлено важливі аспекти специфіки історичного розвитку рукописної культури та науково-практичні засади атрибуції наукового опису метаданих й обліку рукописних пам'яток і документів особового походження з врахуванням сучасних досягнень гуманітарних наук та новітніх інформаційних технологій, розкрито особливості створення цифрових ресурсів та популяризації рукописних джерел.

Ключові слова: рукописна спадщина, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, спеціальні історичні дисципліни, цифровий ресурс, історико-культурна спадщина України.

Актуальність теми дослідження. Вивчення та збереження рукописних фондів національної історико-культурної спадщини є важливими чинниками соціогуманітарного розвитку суспільства, протистояння негативним впливам воєнного стану та антиукраїнській пропаганді, а також складовими формування нового інтелектуального простору історико-культурної спадщини за допомогою цифрових технологій. Ці процеси є постійним науковим завданням, спрямованим на дослідження в галузі історичного минулого, на розкриття інформаційного потенціалу рукописних джерел національної духовної спадщини України, об'єктивне висвітлення, інтерпретацію й активізацію в системі наукових та культурних комунікацій, вдосконалення комунікаційних властивостей за рахунок сучасних технологій залучення до вітчизняного та світового наукового простору результатів наукових студій Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Завдяки науковому опрацюванню масивів рукописних фондів створюються умови інтелектуального доступу до інформації за посередництвом наукових праць, науково-довідкових та науково-інформаційних видань, електронних цифрових ресурсів і баз даних, а також системи популяризації через засоби масової інформації, виставкові проекти, презентації тощо. Дослідження ІР НБУВ є значущими для подальшого розвитку такого розділу цифрової гуманітаристики, як пред-

ставлення міждисциплінарних проєктів, реалізованих гуманітаріями та фахівцями в галузі інформаційних технологій стосовно підтримки наукових студій, поглибленого розкриття історико-культурної спадщини бібліотек та надання широкого доступу до їхніх документальних ресурсів [1; 2].

Аналіз досліджень і публікацій. Специфічним аспектом історіографії задекларованого питання є практична відсутність наукових праць, присвячених предмету дослідження. Запропонована стаття є першою спробою комплексного аналізу доробку вчених ІР НБУВ за період 2020—2024 рр., а також визначення його наукового та інформаційного значення. Деякі аспекти діяльності ІР НБУВ представлені лише кількома тезами доповідей співробітників, виголошених на міжнародних конференціях, де фрагментарно висвітлені сучасні тенденції комплектування, збереження, оцифрування та популяризації рукописних фондів, інформаційні ресурси ІР НБУВ, його науково-культурна співпраця з бібліотеками, музеями, вищими навчальними закладами, видавництвами України [3; 4; 5; 6; 7; 8].

Певний виняток становлять лише дві оглядові статті діяльності ІР НБУВ, зокрема: О. Бодак, Т. Коваль, І. Корчемна «Діяльність Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в умовах воєнного стану» (2023) [9] та О. Степченко, Т. Коваль, А. Сукало «Збереження та популяризація рукописної спадщини України у вітчизняному та світовому просторі» (2024) [10], що аргументовано актуалізує потребу у здійсненні цілісного аналізу наукового доробку ІР НБУВ. Відомості про конкретні види і форми досліджень Інституту базуються на звітах про науково-дослідну роботу за 2020—2024 рр., представлених на сайті НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/taxonomy/term/46>).

Метою дослідження є визначення внеску ІР НБУВ у вивчення різновидових рукописних джерел і особових архівних фондів та розкриття методів і форм залучення до широкого наукового й культурного обігу результатів його наукової та науково-інформаційної роботи.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні бібліотечні фонди НБУВ є скарбницею культурних здобутків українського народу, носієм національної пам'яті і загальнолюдських духовних цінностей, невід'ємною складовою вітчизняної культурної спадщини, а також спадщини народів світу, що збереглися в численних рукописних та книжкових колекціях. Однією з органічних частин Бібліотеки як зберігача культурної пам'яті є рукописні фонди ІР НБУВ, що є найбільшими за обсягом і найбагатшими за складом та змістом в Україні. В ІР НБУВ містяться рукописи від сивої давнини (до прикладу, глиняні таблички III тис. до н.е.) і до наших днів, створені різними системами письма і мовами. На сьогодні в Інституті налічується 453 фонди, це — понад 600 тисяч одиниць зберігання. Як науково-дослідний підрозділ НБУВ та державне архівне сховище ІР здійснює збирання, зберігання та дослідження національної рукописної спадщини України,

залучення до вітчизняного та світового наукового простору результатів наукових студій через публікації різноманітного виду, електронні ресурси, культурні та популяризаторські заходи.

ІР НБУВ, завдяки високофаховому кадровому складу, одноосібно формує напрями своєї науково-дослідної роботи і розвиває їх за підтримки НАН України та Міністерства освіти і науки України. Самостійність визначення наукових напрямів досліджень та складу наукової продукції ІР регламентується передусім Статутом НБУВ та нормативними документами підрозділу. Планування та виконання наукових тем, затверджених НАН України в рамках напрямів діяльності НБУВ, передбачають розвиток теоретичних науково-дослідних студій, розв'язання прикладних аспектів формування й управління фондами рукописної спадщини та забезпечення їхнього фізичного збереження, провадження різноманітних форм науково-інформаційної роботи, що розкриває зміст і склад джерельної спадщини, а також популяризує її. Результати діяльності ІР НБУВ репрезентує широкий спектр його наукової продукції.

Вільне визначення наукових напрямів пов'язане з набуттям Україною незалежності: деідеологізація науки дозволила включити величезні масиви спеціалізованих та історико-культурних рукописних і книжкових фондів, які раніше не вважалися актуальними, до потенціалу духовної сфери суспільства, що, у свою чергу, поставило на порядок денний розробку питань наукової експертизи, атрибуції, виявлення системних зв'язків, уніфікації описування пам'яток, здійснюваних за допомогою методів кодикології, кодикографії, археографії, джерелознавства, палеографії, текстології, архівознавства та документознавства, книгознавства й інших спеціальних історичних дисциплін.

Напрацьоване в ІР НБУВ інтегроване знання, що базується на методології міждисциплінарних досліджень як у теоретичних питаннях місця та ролі рукописної спадщини в національній культурі України, так і її збереження, репрезентується в наукових описах, аналітичних та оглядових статтях, покажчиках, метаданих для баз даних тощо. Опрацювання науково-практичних засад наукового описування рукописних пам'яток та архівної спадщини як емпіричної бази для подальших досліджень, визначення наукової та культурної цінності пам'яток історії та культури, джерелознавчої та кодикологічної атрибуції, архівознавчого вивчення документів особового походження в їхньому взаємозв'язку супроводжуються також створенням системи облікових і науково-інформаційних ресурсів традиційного й електронного типу на рукописні фонди. Такий підхід, окрім усього іншого, дозволяє популяризувати джерельну спадщину для розкриття її цінності в сучасних умовах.

Отже, основними науково-дослідними напрямами діяльності ІР НБУВ у 2020—2024 рр. є:

- вивчення рукописно-книжкових пам'яток як історико-культурних джерел та джерел рукописної культури і визначення їхніх унікальності та значущості для історії й сучасності;
- репрезентація науково-інформаційного потенціалу рукописних масивів з історії науки і культури України XVII—XX ст. різного мовного, історико-географічного та національного походження, що зберігаються у фондах ІР;
- удосконалення методів опрацювання рукописних фондів, наукової експертизи пам'яток, застосування технологій компаративного аналізу рукописних документів різного походження; виявлення, облік та науковий опис рукописних фондів;
- оцінка наукової та культурологічної значущості рукописних пам'яток як національної культурної спадщини, залучення до наукового та культурного обігу, збереження рукописної спадщини з історії науки і культури України як національного надбання, оцифрування та формування цифрових рукописних колекцій.

Підготовка колективних та індивідуальних монографій ІР НБУВ як результатів напрацювання теоретичних та практичних аспектів планових наукових тем є фундаментальною складовою дослідження рукописної спадщини та визначення її наукового й культурологічного значення. Упродовж п'яти років (2020—2024 рр.) вийшли друком дві ґрунтовні колективні монографії, в підготовці яких взяли участь провідні науковці Інституту — доктори та кандидати історичних, філологічних, філософських наук і соціальних комунікацій.

Так, у колективній монографії «Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: формування фонду, науково-дослідницька та науково-інформаційна діяльність, створення електронного ресурсу (2000—2021)» (Київ, 2021) [11] розглядаються напрацювання фахівців ІР з науково-теоретичних та конкретно-історичних досліджень рукописних книг, джерелознавчого і книгознавчого вивчення рукописних та книжних зібрань і колекцій, колекцій історичних документів, з комплектування та наукового опрацювання особових архівів видатних осіб. Значна увага акцентується на таких пріоритетних напрямках роботи ІР НБУВ, як створення інформаційних ресурсів на засадах цифрових технологій та організація відкритого доступу до документальних джерел. Колективна монографія «Історико-культурологічні дослідження рукописної спадщини в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Київ, 2024) [12] охоплює широке коло питань з вивчення рукописної історико-культурної спадщини України та світу, висвітлених у низці студій з кодикологічної, археографічної та документознавчої проблематики, підготовлених науковцями ІР. Наразі залишаються актуальними питання об'єкта, класифікації, методів дослідження рукописної історико-культурної

спадщини України та напрацювання структурно-функціональної моделі опису рукописної книги як комплексного історичного джерела, що поглибить базову інформацію для розвитку досліджень різних видів спадщини [12, с. 12—26]. У праці репрезентовані результати різнобічного вивчення рукописної книги кириличного письма та її особливостей, а також грецької, польської, єврейської рукописної спадщини, латиномовних джерел. Окремий аспект складає студювання історико-документальних колекцій актових джерел з історії України.

І все ж основним напрямом науково-дослідної та науково-інформаційної діяльності ІР НБУВ залишається дослідження походження, складу й змісту окремих колекцій та пам'яток, які недостатньо вичерпно з позицій сучасного знання представлені в наявному науково-довідковому апараті, а також їхня популяризація.

Одним з найбільш цінних ресурсів історико-культурних фондів ІР НБУВ є комплекс рукописних книг (далі — РК), представлений понад вісьмома тисячами кодексів різного походження та змісту, що належать до складу рукописних зібрань та колекцій. Кириличні РК містяться в зібраннях Київської духовної академії (Колекція рукописів Церковно-археологічного музею Київської духовної академії, ф. 301), Софійського собору (ф. 312), Михайлівського Золотоверхого монастиря (ф. 307), Києво-Печерської лаври (ф. 306), Почаївської лаври (ф. 313), Мелецького монастиря на Волині (ф. 303), Десятинної церкви (ф. 311), Пустинно-Микільського монастиря (ф. 308), Видубицького монастиря (ф. 309), а також у зібранні рукописних книг московського митрополита Макарія (Булгакова) (ф. 302).

Зазначені фонди стали об'єктом кодикологічних досліджень в ІР НБУВ та вимагали, в одних випадках, вироблення, в інших, — уточнення та поглиблення наявних кодикологічних методів та кодикографічних методик. В основу наукової атрибуції та розгорнутого наукового описування окремих РК та рукописно-книжних комплексів закладено вивчення документів у контексті обставин їх створення та побутування з використанням уніфікованої структури, що орієнтується на підготовку інформаційних ресурсів. Кодикологи ІР ґрунтовно аналізують РК як об'єкти національної культурної спадщини, розробляють удосконалену структуру даних відповідно до хронологічної специфіки кодексів різних періодів Середньовіччя, здійснюють різноаспектні дослідження історії, змісту та соціального статусу кодексів, встановлюють репертуар РК для кожного періоду, специфіку атрибуції (з'ясування авторства, дати створення й локалізації) та технології вироблення книги; визначають мовні редакції; окреслюють місце та значення книжних артефактів у культурі України й світу. Усе це разом вибудовує достовірний науковий базис стосовно рукописно-книжної культури різних історичних періодів, тим самим інтегруючи сегмент української рукописної спадщини у світовий інформаційний простір.

До прикладу, С. Булатова підготувала до видання рукописну збірку «Podrózne potrawe z postem» [Подорожні та пісні страви], що є складовою збірника *miscellanea* XVII ст. Праця науковиці «Рукописна Polonica: Podrózny potrawy z postem — пам'ятка з історії кулінарії середини XVII ст. у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Київ, 2022) містить дві ґрунтовні частини — історико-кодикологічне дослідження манускрипту та власне публікацію рецептур старопольською мовою з перекладом українською та примітками.

Також світ побачили студії, присвячені характерним особливостям кодикологічно-палеографічного аналізу Теслугівського Апостола 1593—1594 рр., Оршанського Євангелія XIII ст., сербських рукописів XVII ст., українського перекладного медичного збірника XVII ст. з фондів ІР НБУВ, визначенню типології та напрацюванню методики атрибуції книжних оправ XIV—XVIII ст. українського походження.

Вийшли друком й тематичні науково-довідкові видання, зокрема науковий каталог Т. Добрянської «Кирилична рукописна книга XVII ст. із зібрання бібліотеки Історико-філологічного інституту князя Безбородька з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Київ, 2023) та науковий каталог Е. Клименко, Л. Руденко «Партесна творчість в Україні XVII—XVIII століть за каталогами Н.О. Герасимової-Персидської. Вип. 1» (Київ, 2023). Останній підготовлений спільно з відділом музичних фондів Інституту книгознавства НБУВ. Він репрезентує кодикологічний та музично-джерелознавчий опис дев'яти комплектів поголосників з київської колекції партесної музики, до яких відома музикознавиця Н.О. Герасимова-Персидська свого часу створила інципітний каталог, де було переведено з київської квадратної нотації в сучасну та зведено в партитуру початкові фрагменти нотного тексту духовних творів. Наразі фахівці ІР з вивчення рукописної книги продовжують кодикологічні дослідження (виявлення, атрибуція, вивчення оздоблення та оправи рукописної книги, науковий опис) кириличної рукописної книги XVII ст. з колекції Церковно-археологічного музею Київської духовної академії.

Важливою складовою розвитку національної та світової гуманітаристики є результати комплексного джерелознавчого та книгознавчого вивчення меморіальних історичних колекцій та зібрань, що одночасно є універсальними та багатоаспектними, мають різне походження та мовну розмаїтість.

Студії стосовно історичних колекцій та зібрань з фондів ІР базуються на використанні комплексних методів дослідження та унікальної археографічної методики аналізу колекційних фондів, зокрема вивчення провенієнції (рукописних власницьких записів, екслібрисів, печаток), на проведенні історіографічного аналізу друкованих і рукописних джерел, з'ясуванні історії формування фонду в його окремих комплексах та в цілому, здійсненні архівознавчого та документознавчого аналізу складу і змісту

фонду та специфіки документальних джерел, визначенні його місця в історії України та інших держав.

Зокрема, науковий каталог Т. Міцан «Актові документи з історії землеволодіння північно-східної України XVII—XVIII століть з колекційних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського» (Київ, 2024) репрезентує актові документи — т. зв. стовпці / списки, що є характерними зразками приказного діловодства XVII—XVIII ст., які ілюструють господарчо-майнові відносини, закріплюють права на землеволодіння окремих родин прикордонних північно-східних земель України і становлять унікальні джерела для вивчення історії розвитк феодального землеволодіння та історичної географії України задекларованого часового відтинку.

Науковий каталог С. Сохань «Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Вип. 2. Акти і документи Микільського Пустинного монастиря (1496—1800)» (Київ, 2023) є продовженням серії випусків наукових каталогів «Колекція Київської казенної палати з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського», якою актуалізуються актові документи з історії власницьких прав на землеволодіння київських монастирів. У другому випуску видання представлений комплекс актових документів з історії власницьких прав на землеволодіння Микільського Пустинного монастиря XV—XVIII ст., до якого ввійшли 278 археографічних описань.

Наразі тривають дослідження книгозбірні Київського Видубицького Михайлівського монастиря, документів Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії, родинної збірки Лазаревських, рукописної спадщини Києво-Могилянської академії, колекції польського короля Станіслава Августа Понятовського, колекції рукописів мовами Західної та Центральної Європи з фондів ІР.

Творча спадщина видатних українських діячів науки і культури, сформована в особові архівні фонди, становить важливу джерельну базу для багатопрофільних історичних, філологічних, етнографічних, мистецтвознавчих та інших студій гуманітарної сфери знань. Археографічні та джерелознавчі дослідження унікальних особових архівних фондів ІР мають на меті, з одного боку, розкриття складу та змісту їх як частини рукописних фондів НБУВ, з іншого, — залучення отриманих наукових результатів до широкого суспільного обігу. Останнє завдання здійснюється шляхом створення системи науково-довідкових видань та публікацій документів, зокрема укладання путівників та каталогів, споряджених ґрунтовними біографічними та історичними передмовами, створеними на основі джерелознавчого вивчення документів стосовно життя та діяльності фондоутворювача і його родини, а також фаховими коментарями, розлогим науковим апаратом та бібліографічною складовою.

Так, у науковому каталозі Т. Міцан «Архів Петра Панча з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського як джерело з історії української літератури ХХ століття» (Київ, 2021) висвітлено життєвий і творчий шлях відомого українського письменника та репрезентовано його архівну рукописну спадщину (біографічні документи, творчий доробок, документи службової та громадської діяльності, епістолярій, фотодокументи). Спільне видання Київського національного університету імені Тараса Шевченка та ІР НБУВ «Антикварій ХХ століття: матеріали до життя Павла Попова / автори-уклад.: Л. Герасименко, В. Короткий, О. Степченко, І. Тищенко» (Київ, 2024) представляє бібліографію праць ученого та публікації про нього, опис його особового архіву та фотолітопис життя, зібраний фондоутворювачем.

Наразі тривають дослідження архівної спадщини політичного та громадського діяча Левка Лук'яненка, істориків Лідії Пономаренко, Людмили Проценко, мистецтвознавця Ростислава Пилипчука, літературознавиці Марії Грудницької, германіста Івана Кулинич, композитора Льва Ревуцького, письменника, драматурга Івана Микитенка, мистецтвознавця, дослідника пам'яток архітектури Леоніда Крощенка, зв'язкової Головнокомандувача Української повстанської армії Романа Шухевича Дарії Гусяк та ін.

Важливим досягненням фахівців ІР є створення інформаційного електронного ресурсу на рукописні фонди наукової архівної установи. У підрозділі розроблено та впроваджено наукові методики описування рукописних джерел, що пристосовані до інформаційних технологій, а також спільно з Інститутом інформаційних технологій НБУВ напрацьовано оригінальні інформаційно-технологічні рішення стосовно формування унікального різновидового рукописного ресурсу з широкими можливостями наукового пошуку інформації за різними аспектами.

Даний інтегрований ресурс відображений на сайті НБУВ і включає бази даних та електронні колекції рукописних пам'яток ІР: комплексні бази даних «КОДЕКС: Рукописні книги» (362 рукописні книги) та «Архівні фонди Інституту рукопису («Рукописний фонд»))» (4347 записів, 465 науководовідкових документів — описів фондів, 200 зображень — світлин); повнотекстову базу даних наукового фахового журналу «Рукописна та книжкова спадщина України» (36 випусків); бібліографічну базу даних «Дослідження рукописних та архівних фондів (Підручний фонд ІР)» (750 записів), бази даних єврейської документальної спадщини.

Комплексну БД «КОДЕКС: Рукописні книги» визнано науковим здобутком національного масштабу, який ґрунтується на багатопрофільному науковому описі РК як пам'яток культури і писемності. Особлива увага акцентується на повноті кодикологічної інформації (походження рукопису, наявність точної дати та місця створення, відомості про автора чи переписувача, характерні особливості мови, письма й оздоблення, маргінальні

записи та ін.), яка є базовим історичним джерелом для здійснення студій з кодикології, палеографії, історії мови, філігранознавства, паперознавства, історії оправи, історії книги тощо.

Кодикологи ІР продовжують наповнення бази даних, проводячи виявлення, атрибуцію, науковий опис РК XVII ст. (О. Іванова, Т. Добрянська). Внесення записів супроводжується розширенням рубрик, укладанням додаткових полів, удосконаленням інформаційно-довідкової складової. Триває процес підготовки внесення в БД ілюстрацій прикладів почерків письма досліджених РК. База даних «КОДЕКС: Рукописні книги» відображена в бухгалтерському обліку НБУВ як нематеріальний актив (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_mi/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=RUKOP&P21DBN=RUKOP&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=).

Комплексна БД «Архівні фонди Інституту рукопису («Рукописний фонд»)), за допомогою якої стало можливим відслідковування руху рукопису від прийняття його у фонди ІР до поставлення на державний облік, а також розкриття змісту і складу фондів для дослідників, через свою унікальну специфіку не має аналогів у вітчизняних та зарубіжних бібліотеках. Науковці Інституту готують та вносять до БД розширену інформацію за окремими розділами, записами, що надалі пов'язуються в системі: «Паспорт фонду», «Історична довідка про фонд та фондоутворювача», «Опис фонду на рівні окремого документа» (відповідальна І. Корчемна) (https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_arch/cgiirbis_64.exe?S21CNR=20&S21STN=1&S21REF=2&C21COM=S&I21DBN=FOND&P21DBN=FOND&S21All=%3C.%3ETZ=FOND%3C.%3E&S21FMT=full_all&Z21ID=&S21COLORTERMS=0&S21SRW=PIB&S21SRD=UP).

До інформаційного ресурсу ІР також належать електронні колекції унікальних рукописних документів світового значення, представлені на сайті НБУВ у «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини». Серед найцінніших пам'яток — Київські глаголичні листки IX—X ст., Оршанське Євангеліє XIII ст., Стихирар мінейний нотований XIII—XIV ст., Ліствиця Іоанна Синайського XIV ст., Октоїх XIV ст., Пересопницьке Євангеліє 1556—1561 рр., Супрасльський Ірмологіон 1598—1601 рр., Служебник і Требник Петра Могили 1632 р., Луцький градуал 1642 р., Збірник XVI—XVIII ст., у складі якого, серед іншого, містяться Літопис Григорія Грабянки короткої редакції, копії гетьманських статей XVII ст. та багато інших важливих історичних документів.

Електронна бібліотека супроводжується докладним довідковим апаратом структурованих і пов'язаних між собою даних про рукописну та книжкову спадщину України. Кожна цифрова копія рукописної пам'ятки має унікальний ідентифікатор, заголовок, категорію, варіанти написання заголовка, інформацію про пов'язані дані, гіперпосилання на довідкові інтернет-ресурси (https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21C

NR=20&S21REF=10&S21STN=1&C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21All=%3C.%3ETPD=07%3C.%3E&S21FMT=preitem&S21SRW=mns&S21SRD=UP).

Особливої актуальності інформаційний електронний ресурс набув під час пандемії коронавірусної хвороби та зараз, у період повномасштабного вторгнення російських військ на територію України. Завдяки системі облікових та науково-довідкових ресурсів на рукописні фонди ІР зміг не припиняти своєї діяльності і задовольняти інформаційні потреби користувачів у дистанційному режимі.

Важливим і актуальним сьогодні є поєднання зусиль фахівців ІР НБУВ та різних українських й іноземних наукових інституцій і осередків культури, видавництва у рамках спільних науково-культурних проєктів у галузі дослідження й видання рукописних пам'яток. Так, у рамках спільного українсько-польського міжнародного проєкту з видання серії «Monumenta Poloniae Culinaria» («Польські кулінарні пам'ятки»), яка публікується Музеєм Палацу короля Яна III у Вілянові (Польща), С. Булатова разом з Я. Думановським (Центр Кулінарної Спадщини Університету Миколая Коперника в Торуні) упорядкували текст рукописної книги із зібрання Пощеїв-Любомирських. Оригінал рукопису «Zbiór dla kuchmistrza tak potraw jako ciast robienia wypisany roku 1757 dnia 24 lipca» [«Збірка для кухмістера з приготування як страв, так і випіків, переписана року 1757 дня 24 липня»], що зберігається в ІР НБУВ, був опублікований як восьмий том серії у 2021 р. завдяки українсько-польському партнерству між Музеєм Палацу короля Яна III у Вілянові, Університетом Миколая Коперника та НБУВ. Це антологія кулінарних знань, яка містить понад тисячу переважно невідомих рецептур XVI, XVII та XVIII ст., а також поради з городництва, ветеринарії, бджільництва, виробництва пороху тощо. А у 2024 р. за сприяння Польського Інституту в Києві, Посольства Республіки Польща в Україні, Центру Гастрономічних досліджень С. Булатова переклала з польської і здійснила наукове редагування україномовного видання «Збірка для кухмістера з приготування як страв, так і випіків, переписана року 1757 дня 24 липня» (Київ: Īzhak, 2024). 2 червня 2024 р. на літературному форумі Книжкового Арсеналу в рамках проєкту «Польсько-українське гастрономічне сусідство» відбулася попередня презентація видання «Збірка для кухмістера 1757 р.».

Уже понад 10 років ІР є партнером видавничого проєкту «Повертаємо в Україну культурну спадщину», започаткованого у 2009 р. видавництвом «Горобець» за підтримки Українського культурного фонду. Основною метою проєкту є розшукування, сучасне наукове дослідження й факсимільне видання давніх українських кирилических книг, що знаходяться поза межами України та фізичне повернення оригіналів яких є неможливим. Як науковий редактор і укладач окремих видань у проєкті задіяна Л. Гнатенко,

яка здійснює кодикологічні, палеографічні та графіко-орфографічні дослідження давньої української РК. Під її кураторством триває створення онлайн-реєстру українських РК, що знаходяться за кордоном, який дозволить належно оцінити рукописну спадщину як національне історико-культурне надбання та стане ефективним кроком до повернення її в Україну у вигляді факсимільних чи інших видань. Окрім того, фахівці ІР надають консультативну допомогу щодо атрибуції оправ досліджуваних РК (О. Гальченко), музичної нотації (Е. Клименко) тощо.

Завдяки співпраці ІР НБУВ з видавництвом «Горобець» видано рукописи з фондів Інституту — Київські глаголичні листки ІХ—Х ст., дослідженням яких багато років займалися австрійські вчені на чолі з Хайнцем Мікласом. Вони здійснили мультиспектральний, хімічний та мікробіологічний аналіз пергамену та чорнил цієї унікальної пам'ятки. Рукопис з оновленою кириличною транслітерацією тексту та відтвореною раніше передачею латинкою був опублікований у 2023 р.

Того ж року вперше побачило світ повне факсимільне видання Христинопільського Апостола XII ст. з поєднаними частинами рукопису, які зберігаються в різних книгосховищах України та Польщі (в ІР НБУВ, Львівському історичному музеї та бібліотеці князів Чарторийських у Кракові). Видання не має дослідницької частини, тому видавництвом «Горобець» планується до друку другий том, де будуть опубліковані статті, присвячені результатам вивчення Христинопільського Апостола, проведеного як фахівцями ІР, так й інших наукових установ.

Звісно, в рамках цього видавничого проєкту публікуються й інші РК, які не зберігаються в Інституті рукопису, проте мають пряме відношення до нього як до провідного зберігача української рукописної спадщини і вже у вигляді факсимільних видань потрапляють до фондів ІР НБУВ, стаючи доступними широкому науковому та суспільному загалові.

Окрім фахівців ІР, у проєкті беруть участь учені з різних установ, які за 15 років діяльності проєкту повернули до України низку факсимільних видань українських рукописних пам'яток, зокрема Галицько-Волинське Євангеліє XII ст., Луцьке Євангеліє XIV ст., Холмське Євангеліє XIII ст. (Москва, Росія); Луцький Псалтир 1384 р. (Флоренція, Італія); Лавришівське Євангеліє XIV ст. (Краків, Польща); Реймське Євангеліє. Конволют XI ст., XIV ст. (Реймс, Франція); Віденський Октоїх XIII ст. (Відень, Австрія); Молитовник Гертруди X—XI ст. (Чівідале, Італія); Молитовник князя Володимира XIV ст. (Нью-Йорк, США). Видання поглиблені сучасними науковими розвідками щодо історії створення, побутування й вивчення кодексів та кодикологічними, палеографічними, мовознавчими, мистецтвознавчими студіями. Наразі триває кодикологічне та палеографічне дослідження Турівського Євангелія XI ст., яке зберігається в Бібліотеці Академії наук Литви імені Врублевських (м. Вільнюс). Роботу виконує колектив учених з Украї-

ни (Л. Гнатенко, В. Корнієнко, В. Мойсієнко, П. Яницька), Литви (Н. Морозова, С. Темчин), Польщі (Єжи Остапчук) [8].

Декілька наукових проектів ІР здійснює спільно з різними науковими установами, закладами вищої освіти, бібліотеками різного відомчого підпорядкування, музеями, архівами, інформаційними центрами та іншими інституціями України. Серед них — публікація листування одного з найвідоміших представників дворянства Лівобережної України ХІХ ст., мецената, громадського діяча Григорія Галагана (1819—1888) та створення електронного архіву видатного українського громадського діяча, просвітника, вченого, літератора Бориса Грінченка спільно з Київським університетом імені Бориса Грінченка; археолого-історико-етнографічне дослідження описів Північного Причорномор'я ХІХ ст. та епістолярної спадщини відомого археолога Е.Р. фон Штерна з фондів ІР спільно з Інститутом археології НАН України; створення цифрової колекції «Рукописна спадщина Києво-Могилянської академії: пам'ятки освітнього процесу ХVІІ—ХVІІІ ст.» з Інститутом філософії імені Григорія Сковороди НАН України; вивчення історико-культурної писемної спадщини Волині та підготовка спільного видання факсимільної копії Радивилівського Апостола 1568 р., який зберігається у фондах ІР, з Громадською організацією «Центр дослідження і відродження Волині»; підготовка спільного наукового видання з робочою назвою «Малярські твори Тараса Шевченка / упоряд. та комент. Олекси Новицького» на основі підготовленого до друку академіком О.П. Новицьким VІІІ тому машинописного академічного видання творів Т.Г. Шевченка «Малярські твори Шевченка» Машинопис. Ілюстрації: фоторепродукції, вирізки репродукцій з книжок і журналів малюнків Шевченка» (1930), який зберігається в особовому архівному фонді О.П. Новицького, з Громадською організацією «Науково-видавниче об'єднання “Дух і Літера”» та Науковою бібліотекою Національного музею Тараса Шевченка; підготовка спільного видання «Ревізія Полтавського полку 1732 року» (том ІV серії «Джерела з історії Полтавського полку») (Запоріжжя, 2024), рукопис якої зберігається у фондах ІР (Ф. І, № 54355/23), з Громадською спілкою «Українська культурна спадщина» та ін.

Активно розвивалися спільні міжнародні проекти зі створення цифрових ресурсів історико-культурної спадщини. Найважливішими стали такі цифрові видавничі проекти: «Polonica Philosophica Orientalia (2018—2023)», мета якого — створення цифрового ресурсу книжкових пам'яток спільної спадщини ХVІІ—ХVІІІ ст. (філософські курси, політичні й богословські трактати та ін.), що зберігаються у фондах ІР НБУВ, спільно з Ягеллонським університетом та Інститутом філософії НАН України; «Кіпр ХVІІІ століття очима Василя Григоровича-Барського» — створення цифрового ресурсу рукопису щоденника подорожніх записів Василя Григоровича-Барського, українського ченця й паломника святими місцями, що

зберігається в ІР, спільно з Кіпрським інститутом; цифрова публікація дванадцятитомного «Географічно-статистичного опису парафій Королівства Польського» Кароля Пертеса, картографа XVIII ст. при дворі короля Станіслава Понятовського, спільно з Інститутом історії ім. Тадеуша Мантейфеля Польської академії наук; створення бази даних середньовічних музичних рукописів спільно зі Шведською музичною академією; створення цифрового ресурсу архіву відомого єврейського діяча С.А. Ан-ського (Шлоймо Зайнвл Раппопорт), що зберігається у відділі фонду юдаїки ІР, спільно з Institute for Jewish Research YIVO (Нью-Йорк, США).

Наукова новизна. До наукового обігу залучається нове наукове знання в галузі історії науки і культури України, представлені результати останніх досліджень багатоаспектного ресурсу джерел рукописної історико-культурної спадщини XVI—XX ст. з фондів Інституту рукопису як знакового наукового, архівного і бібліотечного підрозділу НБУВ.

Висновки. Рукописний фонд ІР НБУВ є великим комплексом меморіальних рукописних колекцій та особових архівів, що обліковані державою як національне культурне надбання України та є складовою Національного архівного фонду України.

Інститут рукопису у своїй науково-дослідній діяльності провадить міждисциплінарні дослідження теоретичних питань стосовно місця і ролі рукописної спадщини в національній культурі України, визначає науково-практичні засади наукового опису рукописних пам'яток, наукової експертизи, джерелознавчої атрибуції, історико-кодикологічного, археографічного, архівознавчого вивчення документів особового походження.

Завдяки розвитку методів цифрової гуманітаристики створений інноваційний інформаційний цифровий ресурс на рукописні фонди наукової архівної установи, який використовують наукові установи, заклади вищої освіти, наукові бібліотеки, музеї, архіви, громадські організації, інформаційні центри та інші інституції України й світу при підготовці монографій, довідкових видань (енциклопедій, довідників), спецкурсів, укладанні інформаційно-аналітичних документів. Суттєве розширення джерельної бази історико-культурологічних досліджень орієнтоване на формування нового знання та на зростання менталітету українців, зокрема й стосовно зміцнення духовного супротиву агресивним зовнішнім інформаційним впливам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубровіна Л.А., Лобузін К.В., Онищенко О.С., Боряк Г.В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України // Рукописна та книжкова спадщина України. 2020. Вип. 25. С. 290—309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290>

2. Дубровіна Л.А., Лобузін К.В., Онищенко О.С., Боряк Г.В. Цифровий гуманітарний проєкт як складова цифрової гуманітаристики // *Science and Innovations*. 2021. Т. 17. № 1. С. 58—67. <https://doi.org/10.15407/scine17.01.054>
3. Корчемна І.С. Сучасні тенденції комплектування фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 3—5 жовт. 2023 р.) / відп. ред. О. М. Василенко. Київ, 2023. С. 549—552.
4. Коваль Т.В. Пріоритетні напрями оцифрування фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір: Т. 1 : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 8—10 жовтня 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О.М. Василенко. Київ, 2024. С. 487—490.
5. Степченко О.П. Традиційні та новітні інформаційні ресурси Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського у сучасних умовах: завдання та проблеми // *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір: Т. 1 : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 8—10 жовт. 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О.М. Василенко. Київ, 2024. С. 514—518.
6. Степченко О.П., Коваль Т.В. Цифрові проєкти Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: виклики та вимоги часу // *Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Одеса, 13—14 груд. 2023 р.) / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г.М. Шпак ; відп. ред. Л.В. Арюпіна. Одеса : Бондаренко М.О., 2024. С. 110—114.
7. Степченко О.П. Популяризація культурної спадщини з архівних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського у вітчизняному та світовому науковому просторі: виклики часу // *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 3—5 жовт. 2023 р.) / відп. ред. О.М. Василенко. Київ, 2023. С. 569—573.
8. Гнатенко Л.А., Горобець Г.С. Актуальність співпраці Інституту рукопису НБУВ та видавництва «Горобець» у проєкті «Повертаємо в Україну культурну спадщину»: презентація видань української кириличної рукописної книги XI—XIV ст. // *Бібліотека. Наука. Комунікація*. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 3—5 жовт. 2023 р.) / відп. ред. О.М. Василенко. Київ, 2023. С. 516—519.
9. Бодак О.П., Коваль Т.В., Корчемна І.С. Діяльність Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського в умовах воєнного стану // *Бібліотечний вісник*. 2023. № 3. С. 36—48. <https://doi.org/10.15407/bv2023.03.036>
10. Степченко О.П., Коваль Т.В., Сукало А.М. Збереження та популяризація рукописної спадщини України у вітчизняному та світовому просторі // *Бібліотечний вісник*. 2024. № 4. С. 68—72.
11. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського : формування фонду, науково-дослідницька та науково-інформаційна діяльність, створення електронного ресурсу (2000—2021) / авт. кол.: Т.О. Батанова, О.П. Бодак,

- О.М. Гальченко, Л.В. Гарбар, Л.А. Дубровіна, Н.М. Зубкова, Т.В. Коваль, І.С. Корчемна, О.П. Степченко, А.М. Сукало ; НАН України. НБУ ім. В.І. Вернадського. Ін-т рукопису. Київ, 2021. 516 с.
12. Історико-культурологічні дослідження рукописної спадщини в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського / авт. кол. : Т. Баганова, О. Бодак, С. Булагова, О. Гальченко, Л. Гарбар, Л. Гнагненко, Т. Горбач, Т. Добрянська, Л. Дубровіна, О. Іванова, Т. Коваль, І. Корчемна, Т. Міцан, С. Сохань, О. Степченко, А. Сукало, О. Хамрай, Є. Чернухін ; НАН України. НБУ імені В.І. Вернадського. Ін-т рукопису. Київ, 2024. 420 с.

Отримано 3 листопада 2024 р.

REFERENCES

1. Dubrovina L.A., Lobuzina K.V., Onyshchenko O.S., Boriak H.V. Tsyfrova humanitarystyka ta bazy danykh dokumentalnoi kulturnoi spadshchyny v bibliotekakh Ukrainy [Digital humanities and databases of documentary cultural heritage in libraries of Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. 2020. Iss. 25. Pp. 290—309. <https://doi.org/10.15407/rksu.25.290> [In Ukrainian].
2. Dubrovina L.A., Lobuzina K.V., Onyshchenko O.S., Boriak H.V. Tsyfrovyi humanitarnyi proiekt yak skladova tsyfrovoyi humanitarystyky [Digital humanitarian project as a component of digital humanities]. *Science and Innovations*. 2021. Vol. 17, No. 1, pp. 58—67. <https://doi.org/10.15407/scine17.01.054> [In Ukrainian].
3. Korchemna I.S. Suchasni tendentsii komplektuvannia fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho [Current trends in the acquisition of fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezhennta ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 3—5 zhovtnia 2023 r.) [Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of scientific libraries : materials of the International Scientific Conference (Kyiv, October 3—5, 2023)]. Kyiv, 2023. Pp. 549—552. [In Ukrainian].
4. Koval T.V. Priorytetni napriamy otsyfruvannia fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho [Priority directions of digitization of the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Intehratsiia u mizhnarodnyi bibliotechnyi prostir: Tom 1 : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 8—10 zhovtnia 2024 r.) : u 2 t. [Library. Science. Communication. Integration into the international library space: Vol. 1: materials of the International Scientific Conference (Kyiv, October 8—10, 2024): in 2 vols.]. Kyiv, 2024. Pp. 487—490. [In Ukrainian].
5. Stepchenko O.P. Tradytsiini ta novitni informatsiini resursy Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho u suchasnykh umovakh: zavdannia ta problemy [Traditional and modern information resources of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine in modern conditions: tasks and problems]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Intehratsiia u mizhnarodnyi bibliotechnyi prostir : Tom 1 : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 8—10 zhovtnia 2024 r.) : u 2 t. [Library. Science. Communication. Integration into the international library space: Volume 1: materials of the International Scientific Conference (Kyiv, October 8—10, 2024): in 2 vols.]. Kyiv, 2024. Pp. 514—518. [In Ukrainian].

6. Stepchenko O.P., Koval T.V. Tsyfrovii proiekty Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: vyklyky ta vymohy chasu [Digital projects of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine: challenges and requirements of the time]. *Pamiatky pysemnosti ta kultury: vyvchennia, zberezhennia, populiaryzatsiia* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu, Odesa, 13—14 hrud. 2023 r. [Monuments of writing and culture: study, preservation, popularization: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference with international participation, Odesa, December 13—14, 2023]. Odesa, 2024. Pp. 110—114. [In Ukrainian].
7. Stepchenko O.P. Populiaryzatsiia kulturnoi spadshchyny z arkhivnykh fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho u vitchyznianomu ta svitovomu naukovomu prostori: vyklyky chasu [Popularization of cultural heritage from the archival fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the domestic and world scientific space: challenges of the time]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezheniia ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek* : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Kyiv, 3—5 zhovtnia 2023 r.) [Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of scientific libraries : materials of the International Scientific Conference (Kyiv, October 3—5, 2023)]. Kyiv, 2023. Pp. 569—573. [In Ukrainian].
8. Hnatenko L.A., Horobets H.S. Aktualnist spivpratsi Instytutu rukopysu NBUV ta vydavnytstva “Horobets” u proiekti “Povertaiemo v Ukrainu kulturnu spadshchynu”: prezentatsiia vydan ukrainskoi kyrylychnoi rukopysnoi knyhy XI—XIV st. [The relevance of cooperation between the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine and the publishing house “Horobets” in the project “Returning cultural heritage to Ukraine”: presentation of editions of the Ukrainian Cyrillic manuscript book of the 11th—14th centuries]. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia. Aktualni pytannia zberezheniia ta innovatsiinoho rozvytku naukovykh bibliotek : materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii* (Kyiv, 3—5 zhovtnia 2023 r.) [Library. Science. Communication. Current issues of preservation and innovative development of scientific libraries : materials of the International Scientific Conference (Kyiv, October 3—5, 2023)]. Kyiv, 2023. Pp. 516—519. [In Ukrainian].
9. Bodak O.P., Koval T.V., Korchemna I.S. Diialnist Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho: v umovakh voiennoho stanu [Activities of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine: in conditions of martial law]. *Bibliotekhnny visnyk* [Library Bulletin]. 2023. No. 3, pp. 36—48. [In Ukrainian].
10. Stepchenko O.P., Koval T.V., Sukalo A.M. Zberezhennia ta populiaryzatsiia rukopysnoi spadshchyny Ukrainy u vitchyznianomu ta svitovomu prostori [Preservation and popularization of the manuscript heritage of Ukraine in the domestic and global space]. *Bibliotekhnny visnyk* [Library Bulletin]. 2024. No. 4, pp. 68—72. [In Ukrainian].
11. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho : formuvannia fondu, naukovo-doslidnytska ta naukovo-informatsiina diialnist, stvorennia elektronnoho resursu (2000—2021) [Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine: formation of the fond, scientific research and scientific information activities, creation of an electronic resource (2000—2021)] / authors: T.O. Batanova, O.P. Bodak, O.M. Halchenko, L.V. Harbar, L.A. Dubrovina, N.M. Zubkova, T.V. Koval, I.S. Korchemna, O.P. Stepchenko, A.M. Sukalo. Kyiv, 2021. 516 p. [In Ukrainian].

12. Istoryko-kulturolohichni doslidzhennia rukopysnoi spadshchyny v Instytuti rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho [Historical and cultural studies of manuscript heritage at the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine] / authors: T. Batanova, O. Bodak, S. Bulatova, O. Halchenko, L. Harbar, L. Hnatenko, T. Horbach, T. Dobryanska, L. Dubrovina, O. Ivanova, T. Koval, I. Korchemna, T. Mitsan, S. Sokhan, O. Stepchenko, A. Sukalo, O. Khamrai, E. Chernukhin. Kyiv, 2024. 420 p. [In Ukrainian].

Received on November 3, 2024

Olha Bodak

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-0914-7095

E-mail: bodak.olga@ukr.net

Viktoriia Horieva

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-1383-7013

E-mail: goreva@nbuv.gov.ua

Lyubov Dubrovina

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-1011-7910

E-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua

MODERN RESEARCH INTO MANUSCRIPT HERITAGE OF UKRAINE
IN V.I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE (2020—2024):
DIRECTIONS AND ACHIEVEMENTS

The purpose of the work is to reveal the main directions and achievements in the field of studying manuscript heritage from the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, which is a national treasure of Ukraine and an important segment of the informational scientific and cultural space of world humanities. **Methodology.** The research is based on the principles of historicism, scientificity, and objectivity, as well as on the application of methods of analysis, synthesis, and generalization, classification, and systematization, and special historical disciplines. **Scientific novelty.** New scientific knowledge in the field of the history of science and culture of Ukraine is being brought into scientific circulation, and with the help of special historical disciplines and theoretical generalizations, the resource of sources of manuscript historical and cultural heritage of the 16th—20th centuries, stored in the fonds of the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a scientific archival and library institution, is being revealed. **Conclusions.** Today, in the context of Russian armed aggression on the territory of Ukraine, an important scientific direction of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine that requires special attention is the preservation and study of manuscript heritage as an important segment of the national historical and cultural heritage. Manuscript sources of different periods, varieties and languages, monuments of history and culture (manuscript books, official documents, personal archival fonds, collections of historical institutions, etc.) are being studied, which are being included in scientific circulation for the first time and form the basis for further fundamental research into the history, culture, science

and education of Ukraine and European countries. The results of the study of the Institute of Manuscript fonds have attracted significant amounts of new information, deepened the theoretical foundations of such special historical disciplines as codicology, paleography, archaeography, archival studies, source studies, as well as important aspects of the specifics of the historical development of manuscript culture and scientific and practical principles of attribution of scientific description of metadata and accounting of manuscript monuments and documents of personal origin, taking into account modern achievements of the humanities and the latest information technologies, the features of creating digital resources and popularizing manuscript sources are revealed.

Key words: manuscript heritage, Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine, special historical disciplines, digital resource, historical and cultural heritage of Ukraine.